ISSN (print) 2708-7530
Наукові перспективи № 7(61) 2025

УДК 159.922.7:37.091.3

https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-1339-1347

Притула Олеся Арсенівна кандидат психологічних наук, практикуючий психолог, член громадської організації "Українська асоціація арт-терапевтів", старший викладач кафедри психології та соціальної роботи, Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, тел.: (0352) 51-75-63, https//orcid.org/0000-0003-4257-6342

ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ ТА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ УЧНІВ У ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ

Анотація. У статті розглядається психологічна експертиза як ефективний механізм виявлення та задоволення індивідуальних потреб учнів у системі шкільної психологічної служби. Обґрунтовано актуальність цього підходу в контексті сучасних освітніх викликів, що супроводжуються зростанням психоемоційного навантаження на школярів. На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних наукових джерел окреслено методологічні засади психологічної експертизи, зокрема її системний, гуманістичний та екологічний підходи. Увагу зосереджено на ключових завданнях експертизи — діагностиці актуальних і латентних потреб учнів, оцінці ресурсів розвитку, виявленні психоризиків, а також формулюванні рекомендацій для подальшої індивідуальної та групової психолого-педагогічної роботи.

Особливу увагу приділено порівнянню українського досвіду з іноземними практиками, зокрема проаналізовано діяльність Національної освітньо-психологічної служби (NEPS) Ірландії як приклад ефективної багаторівневої системи підтримки учасників освітнього процесу.

Зроблено висновок, що психологічна експертиза має бути інтегрованою частиною діяльності шкільної психологічної служби, адже вона не лише діагностує наявні труднощі, а й створює передумови для формування гармонійного освітнього простору, який відповідає індивідуальним запитам учня. Стаття містить практичні рекомендації для фахівців щодо побудови ефективної моделі психолого-педагогічного супроводу на основі даних експертної оцінки.

Ключові слова : психологічна експертиза, індивідуальні потреби, психолого-педагогічний супровід, шкільна психологічна служба, освітнє середовище.

Prytula Olesia Arsenivna Candidate of Psychological Sciences, practicing psychologist, Member of the Ukrainian association of art therapists, Senior Lecturer at the Department of Psychology and Social Work, West Ukrainian National University, Ternopil, tel.: (0352) 51-75-63, https//orcid.org/0000-0003-4257-6342

ISSN (print) 2708-7530
Наукові перспективи № 7(61) 2025

PSYCHOLOGICAL EXAMINATION AS A MEANS OF IDENTIFYING AND MEETING THE NEEDS OF STUDENTS IN THE ACTIVITIES OF THE SCHOOL PSYCHOLOGICAL SERVICE

Abstract. The article deals with psychological expertise as an effective mechanism for identifying and meeting the individual needs of students in the system of school psychological service. The relevance of this approach in the context of modern educational challenges accompanied by an increase in the psycho-emotional burden on students is substantiated. Based on the analysis of domestic and foreign scientific sources, the methodological foundations of psychological expertise, in particular its systemic, humanistic and ecological approaches, are outlined. Attention is focused on the key tasks of the examination - diagnostics of actual and latent needs of students, assessment of developmental resources, identification of psycho-risks, as well as formulation of recommendations for further individual and group psychological and pedagogical work.

Particular attention is paid to the comparison of Ukrainian experience with foreign practices, in particular, the activities of the National Educational and Psychological Service (NEPS) of Ireland are analyzed as an example of an effective multi-level system of support for participants in the educational process.

It is concluded that psychological expertise should be an integrated part of the school psychological service, as it not only diagnoses existing difficulties, but also creates the preconditions for the formation of a harmonious educational space that meets the individual needs of the student. The article contains practical recommendations for professionals on how to build an effective model of psychological and pedagogical support based on expert evaluation data.

Keywords: psychological expertise, individual needs, psychological and pedagogical support, school psychological service, educational environment.

Постановка проблеми. У сучасному освітньому просторі спостерігається зростання кількості учнів, які стикаються з труднощами емоційного, когнітивного та соціального характеру. Ці труднощі нерідко залишаються поза увагою педагогів та батьків, особливо якщо проявляються у прихованій, латентній формі. Зважаючи на інтенсивність навчального навантаження, зміну форматів навчання, соціальні виклики та інформаційне перенасичення, зростає актуальність пошуку ефективних інструментів виявлення та розуміння індивідуальних потреб школярів. Саме психологічна експертиза, як комплексна діагностична процедура, здатна виявити як очевидні, так і неусвідомлені потреби дитини, що можуть бути визначальними для її розвитку та адаптації в шкільному середовищі.

Водночас, незважаючи на наявність нормативних підстав та методичних рекомендацій щодо здійснення психолого-педагогічного супроводу учнів, психологічна експертиза часто сприймається як другорядна або епізодична складова діяльності шкільного психолога. У практиці шкільної психологічної служби переважає орієнтація на вирішення ситуативних проблем, тоді як системна експертна оцінка потреб учня дозволяє запобігти формуванню стійких дезадаптацій, конфліктів, емоційного виснаження або втрати навчальної мотивації. Це засвідчує наявну суперечність між потребою в глибокому аналізі індивідуального розвитку дитини та обмеженою реалізацією експертного підходу в повсякденній практиці.

У цьому контексті важливо підкреслити, що психологічна експертиза не лише забезпечує виявлення проблем, а й відкриває можливості для конструювання індивідуалізованої стратегії психолого-педагогічного супроводу. Її інтеграція в діяльність шкільної психологічної служби дозволяє гармонізувати взаємодію учня з освітнім середовищем, посилити профілактичний вектор у роботі з класами та групами ризику, а також сприяє формуванню партнерських стосунків між школою, родиною та психологом. Тож дослідження теоретико-практичних засад і можливостей психологічної експертизи набуває особливого значення в контексті модернізації шкільної психологічної служби відповідно до сучасних освітніх реалій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання діагностики потреб особистості широко розглядалися в контексті гуманістичної психології (А. Маслоу, К. Роджерс), соціального підходу (Г.О. Балл, Л.М. Проколієнко). Методологічні засади проведення експертизи окреслені в роботах С.М. Гончаренка, О.Я. Савченко, І.Д. Беха, де підкреслюється важливість інтерпретаційної складової та системного підходу до аналізу освітньої взаємодії. Проте недостатньо уваги приділено інтеграції результатів експертизи в довготривалу систему психолого-педагогічного супроводу, що й визначає актуальність дослідження.

Окрему увагу в наукових дослідженнях приділено функціям шкільної психологічної служби у виявленні соціально-психологічних запитів учнів, зокрема у працях І.В. Дубровіної, С.Д. Максименка, Т.В. Зінкевич-Євстигнєєвої. Автори підкреслюють, що ефективне функціонування психологічної служби можливе лише за умов цілісного розуміння індивідуальних та групових потреб учнів, які мають бути ідентифіковані в процесі не лише стандартної діагностики, а й за допомогою експертного аналізу шкільного середовища, міжособистісних стосунків та освітньої ситуації в цілому.

У світовій практиці також зростає інтерес до інструментів психологічної експертизи як частини освітнього консалтингу. У працях зарубіжних дослідників (C. H. Clauss-Ehlers, R. Conoley, J. Grimes) наголошується на важливості мультидисциплінарного підходу до експертної оцінки потреб дітей, що враховує

культурні, соціальні та емоційні чинники. У цьому контексті психологічна експертиза постає не лише як діагностичний, а й як прогностичний та корекційний інструмент, здатний посилити персоналізований підхід у роботі з учнями та сприяти розвитку середовища.

Мета статті — визначити, дослідити та проаналізувати психологічну експертизу як механізм виявлення та задоволення потреб учнів у межах функціонування шкільної психологічної служби.

Виклад основного матеріалу. Психологічна експертиза є складовою частиною діяльності практичного психолога в освітньому середовищі та виконує функцію комплексної оцінки розвитку, адаптації та потреб дитини в контексті її взаємодії з освітнім простором. Методологічно вона базується на засадах системного, гуманістичного, особистісно-орієнтованого та екосистемного підходів [1]. Ці підходи дозволяють розглядати учня як цілісну особистість, чия поведінка, емоційний стан і навчальні результати формуються під впливом багатьох факторів — від внутрішніх психологічних ресурсів до зовнішнього соціокультурного середовища.

Центральною категорією, що лежить в основі експертизи, є поняття потреби. У психології потреба визначається як форма внутрішньої активності, що виникає внаслідок дисбалансу між наявним станом суб'єкта та необхідним для підтримання життєвої рівноваги. За концепцією А. Маслоу (1954), потреби людини мають ієрархічну структуру: від базових (фізіологічних та потреби в безпеці) до вищих (у любові, повазі та самореалізації). В умовах шкільного середовища особливого значення набувають когнітивні потреби (в пізнанні, самовираженні), соціальні потреби (прийняття, підтримка, визнання) та потреби в автономії й стабільності.

Додаткову аналітичну рамку забезпечує екологічна теорія розвитку У. Бронфенбреннера (1979), згідно з якою розвиток особистості відбувається в системі взаємопов'язаних контекстів: мікро-, мезо-, екзо- та макросередовищ. Психологічна експертиза враховує вплив не лише безпосереднього навчального середовища (учителі, однокласники, родина), а й соціально-економічних та культурних факторів. Таким чином, потреби дитини розглядаються як продукт взаємодії внутрішніх характеристик і зовнішніх умов.

З методологічної точки зору, психологічна експертиза передбачає інтеграцію якісних та кількісних методів збору інформації. До якісних методів належать спостереження, інтерв'ювання, напівструктурована бесіда, аналіз випадку; до кількісних — стандартизовані психодіагностичні методики, анкетування, соціометричні дослідження. Такий підхід забезпечує всебічне вивчення особистості учня, його внутрішнього світу, рівня тривожності, мотивації до навчання, емоційної регуляції тощо.

Експертиза включає кілька обов'язкових етапів: 1) формулювання запиту (ініціатива може виходити від педагогів, батьків або самого учня); 2) збір даних (аналіз документації, проведення опитувань, психодіагностики, спостереження); 3) аналіз і синтез отриманої інформації; 4) формулювання висновків і практичних рекомендацій; 5) зворотний зв'язок із усіма сторонами, залученими в освітній процес. Така поетапність дозволяє не лише об'єктивізувати результати, а й сприяє подальшому налагодженню психолого-педагогічного супроводу.

Психологічна експертиза виконує низку ключових завдань: виявлення емоційних, соціальних, навчальних потреб дитини; визначення індивідуальних ресурсів та потенційних психоризиків; оцінка відповідності освітнього середовища потребам учня; розробка рекомендацій для подальшої роботи (індивідуальної, групової або системної) [8]. Успішність реалізації цих завдань передбачає не лише високий рівень професійної підготовки фахівця, а й співпрацю з педагогами, адміністрацією школи та родиною.

Окрему увагу в межах психологічної експертизи слід приділити етичним стандартам. Згідно з положеннями Етичного кодексу психолога, експертна діяльність повинна здійснюватися із забезпеченням добровільної участі, інформованої згоди учасників дослідження, конфіденційності результатів, а також екологічності застосовуваних методів впливу. Психолог несе відповідальність за точність, об'єктивність і гуманність інтерпретації отриманих даних, що є надзвичайно важливим у роботі з дітьми.

На підставі вищезазначеного аналізу, психологічна експертиза є не лише інструментом виявлення проблем у розвитку дитини, але й дієвим засобом побудови індивідуалізованої траєкторії її психолого-педагогічного супроводу.

Психологічні потреби учнів є багатогранним явищем, яке включає емоційні, соціальні та навчально-пізнавальні аспекти. Вони проявляються по-різному залежно від вікових особливостей, життєвого досвіду та індивідуальних характеристик дитини [7]. Усвідомлення й виявлення цих потреб є ключовим завданням шкільної психологічної служби, оскільки саме на їх основі формується ефективна підтримка та психологічний супровід учнів.

Під виявленням потреб учнів розуміється процес цілеспрямованого збирання, аналізу та інтерпретації інформації щодо тих психологічних, соціальних, емоційних, пізнавальних і мотиваційних аспектів, які впливають на особистісний розвиток дитини, її успішність у навчанні та здатність до інтеграції в шкільне середовище. У межах психологічної експертизи потреби учнів можуть виявлятися через:

- спостереження за поведінкою в навчальному та міжособистісному середовищі;
- анкетування та опитування (учнів, вчителів, батьків);
- психодіагностичні методики (опитувальники, проективні тести, соціометрія);

- інтерв'ювання та бесіди;
- аналіз документації (щоденники спостережень, характеристики, успішність).

Особливе значення має розрізнення актуальних (усвідомлених) та латентних (неусвідомлених, прихованих) потреб. Так, учень може відкрито висловлювати потребу в підтримці або визнанні, однак водночас виявляти ознаки прихованої емоційної дезадаптації чи внутрішніх конфліктів, які не завжди помітні педагогічному персоналу без спеціальної експертної оцінки.

Задоволення виявлених потреб учнів передбачає впровадження системи психолого-педагогічних заходів, спрямованих на створення підтримувального освітнього середовища, формування адаптивних ресурсів, розвиток навичок саморегуляції та комунікації, а також попередження психологічного дистресу.

Механізми задоволення потреб можуть охоплювати індивідуальне психологічне консультування, тренінгову роботу з розвитку емоційного інтелекту, самооцінки, толерантності, корекційно-розвивальні програми, психологічну просвіту батьків і педагогів, а також модерування змін у шкільному середовищі з метою усунення факторів ризику.

Психологічна експертиза виступає мостом між виявленням потреб і реальними умовами для їх задоволення, забезпечуючи гнучку адаптацію стратегії допомоги до унікального запиту кожного учня. Саме через такий двоєдиний підхід — діагностико-превентивний і розвивальний — можлива реалізація головної мети психологічної служби — гармонізація розвитку особистості в умовах шкільної соціалізації.

Враховуючи цікавий приклад ефективної організації шкільної психологічної підтримки є досвід Ірландії, де функціонує Національна освітньо-психологічна служба (NEPS). Ця служба входить до структури Міністерства освіти та забезпечує комплексну психологічну підтримку для учнів початкових, середніх і спеціальних шкіл [9]. Кожен психолог NEPS закріплений за групою шкіл і працює як з окремими учнями, так і з педагогічними колективами.

Діяльність NEPS поєднує індивідуальний консультативний підхід до дитини із системною підтримкою шкільного середовища. Ключовими завданнями є раннє виявлення освітніх та психологічних потреб, участь у створенні індивідуальних планів підтримки, а також супровід їх реалізації. Значна увага приділяється підвищенню професійної спроможності вчителів у роботі з дітьми з різними рівнями потреб — від незначних і тимчасових до складних і тривалих.

NEPS впроваджує структуру «Континуум підтримки», яка передбачає три рівні допомоги: універсальні заходи для всіх учнів, цілеспрямовані втручання для тих, хто потребує додаткової допомоги, та інтенсивна індивідуальна підтримка у випадках стійких труднощів [10]. Такий підхід дозволяє гнучко реагувати на потреби учнів і водночас оптимізувати ресурси психологічної служби.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика діяльності психологічної служби (Україна) та National Educational Psychological Service (NEPS) (Ірландія)

Критерій	Україна	Ірландія
Організація	Психологічна служба системи освіти	NEPS - державна служба в структурі Міністерства освіти
Рівні допомоги	Індивідуальна, групова, загальношкільна	Континуум підтримки: універсальна, вибіркова, цільова
Підходи	Залежить від закладу, іноді фрагментарно	Консультативний орієнтований на вирішення проблем, доказовий
Робота з персоналом	Обмежена методична допомога	Активна підтримка вчителів, професійний розвиток, реагування на кризи
Залучення батьків	Частково	Активне партнерство

Порівняльний аналіз показує, що ірландська модель NEPS є прикладом системного та структурованого підходу до психологічної підтримки в освіті. Завдяки чітко визначеному континууму підтримки, залученню вчителів та батьків, а також фокусу на профілактиці, вона демонструє ефективність у довгостроковій перспективі. Натомість в Україні психологічна служба часто має обмежені ресурси та нерівномірну реалізацію, що свідчить про потребу у вдосконаленні нормативної бази та розширенні міжвідомчої співпраці.

Висновки. Психологічна експертиза є вагомим засобом виявлення потреб учнів, що дозволяє не лише оцінити актуальний психоемоційний стан дитини, але й сформулювати індивідуальну програму психолого-педагогічної підтримки. Її ефективне застосування можливе лише за умов наявності методичної бази, міждисциплінарної взаємодії та системного підходу до аналізу освітнього середовища. Перспективним напрямком подальших досліджень є розробка цифрових інструментів для проведення експертизи, адаптованих до потреб шкільних психологів.

По-перше, психологічна експертиза є сучасним інструментом виявлення як явних, так і прихованих потреб учнів, що дозволяє вчасно реагувати на зміни в їхньому психоемоційному стані та поведінці.

По-друге, інтеграція експертизи у повсякденну практику шкільної психологічної служби сприяє підвищенню ефективності психолого-педагогічного супроводу, забезпечуючи індивідуальний підхід та системне бачення проблем.

По-третє, методичне забезпечення, етичні норми та мультидисциплінарна взаємодія є обов'язковими умовами якісного проведення експертизи.

Література:

1. Алгоритми діяльності працівників психологічної служби : Т. 2 авт. кол. за заг. ред. В. Г. Панка. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2020. 106 с. URL: http://psyhologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0-4.pdf

2. Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект. *Зб. матеріалів. наук.-практ. конф. [ред. кол.: В. І. Очеретянко (гол.) та ін.]*. Хмельницький: ХОІППО ім. А.Назаренка, 2024. 471 с.

3. Панок В. Г. Становлення психологічної служби системи освіти в контекстів суспільних трансформацій в Україні. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди : Психологія*. Харків : ХНПУ, 2018. Вип. 58. С. 8-24.

4. Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2020. 131 с.

5. Психологічна служба у школах: вплив повномасштабної війни: аналітичний звіт за підсумками дослідження О. Будзь, І. Когут, Т. Жерьобкіна, Ю. Назаренко; за ред. А. Аносової, О. Пєтушкової. Київ: Центр інноваційної освіти "Про.Світ", 2024. 93 с. URL: https://prosvitcenter.org/wp-content/uploads/2024/02/2final_prosvit_ps.pdf?utm_source=chatgpt.com

6. Сабат Н. І., Сабат Н. В. Актуальні проблеми діяльності психологічної служби в системі освіти : навчально-методичний посібник для студентів ОР “магістр” спеціальності 231 Соціальна робота. Івано-Франківськ: НАІР, 2021.

7. Формування сприятливого психологічного клімату в учнівському колективі через розвиток навичок соціальної взаємодії: розвивальна програма. Ю.В. Хребтова-Краузе. Полтава, 2022. 72 с.

8. Черезова І.О. Психологічна експертиза: навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] Бердянськ: БДПУ, 2018. 262 с.

9. The professional standarts of the National Association of School Psychologists (NASP). 2020 Professional Standards URL: https://www.nasponline.org/assets/Documents/Standards%20and%20Certification/Standards/2020_Professional_Standards_Web.pdf

10. National Educational Psychological Service (NEPS). URL: https://www.gov.ie/en/department-of-education/services/national-educational-psychological-service-neps/

References:

1. Panko, V. G. (2020). *Algoritmi dijal'nosti pracivnikiv psihologichnoï sluzhbi [Algorithms of the activity of psychological service workers*]. (vol. 1-2). Kiïv : UNMC praktichnoï psihologiï i social'noï roboti. Retrieved from http://psyhologdcpp.in.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%91%D1%96%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B0-4.pdf [in Ukrainian].

2. Ocheretjanko, V. I. (2024). Osvita v umovah voєnnogo stanu v Ukraïni: psihologo-pedagogichnij aspect [Education under martial law in Ukraine: psychological and pedagogical aspect]. *Proceedings from nauk.-prakt. konf. – The scientific-practical conference.* (p. 471). Hmel'nic'kij: HOIPPO im. A.Nazarenka [in Ukrainian].

3. Panok, V. G. (2018). Stanovlennja psihologichnoï sluzhbi sistemi osviti v kontekstiv suspil'nih transformacij v Ukraïni [Formation of the psychological service of the education system in the context of social transformations in Ukraine.]. *Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi : Psihologija - Bulletin of the KhNPU named after G.S. Skovoroda: Psychology*, 58, 8-24 [in Ukrainian].

4. Prorok, N. V. , Kondratenko, L. O. , Manilova, L. M. (2020). *Psihologichna diagnostika motivaciї osobistosti do navchannja v umovah informacijnogo suspil'stva [Psychological diagnostics of individual motivation for learning in the conditions of the information society]*. Kiïv : Vidavnichij Dim «Slovo» [in Ukrainian].

5. Anosova, A. , Petushkova, O. (2024). *Psihologichna sluzhba u shkolah: vpliv povnomasshtabnoї vijni [Psychological service in schools: the impact of full-scale war]*. Kiïv: Centr innovacijnoї osviti "Pro.Svit". Retrieved from https://prosvitcenter.org/wp-content/uploads/2024/02/2final_prosvit_ps.pdf?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].

6. Sabat, N. I., Sabat ,N. V. (2021). *Aktual'ni problemi dijal'nosti psihologichnoї sluzhbi v sistemi osviti [Current problems of psychological service activities in the education system]*. Ivano-Frankivs'k: NAIR [in Ukrainian].

7. Hrebtova-Krauze, Ju.V. (2022). *Formuvannja sprijatlivogo psihologichnogo klimatu v uchnivs'komu kolektivi cherez rozvitok navichok social'noї vzaєmodiї [Formation of a favorable psychological climate in the student community through the development of social interaction skills*]. Poltava [in Ukrainian].

8. Cherezova, I.O. (2018). *Psihologichna ekspertiza [Psychological examination]*. Berdjans'k: BDPU [in Ukrainian].

9. The professional standarts of the National Association of School Psychologists (NASP). 2020 Professional Standards. *www.nasponline.org* Retrieved from https://www.nasponline.org/assets/Documents/Standards%20and%20Certification/Standards/2020_Professional_Standards_Web.pdf [in English].

10. National Educational Psychological Service (NEPS). *www.gov.ie* Retrieved from https://www.gov.ie/en/department-of-education/services/national-educational-psychological-service-neps/ [in English].